

Тема. Поєднання реалістичного змалювання дійсності і філософського підтексту у новелі В.Винниченка «Момент». Імпресіонізм новели.

Мета: ознайомити учнів зі змістом новели; розкрити її тематику, проблематику, філософський підтекст твору; розвивати вміння аналізувати новелу, аргументувати власну думку, навички зв'язного мовлення; визначити стильові особливості твору та імпресіоністичні елементи в ньому; виховувати почуття відповідальності, людяності, вміння цінувати кожен момент життя.

Обладнання: портрет письменника, текст новели, тлумачний словник.

Теорія літератури: новела, імпресіонізм, неореалізм.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності школярів. Оголошення теми й мети уроку

Слово вчителя

Прихід Володимира Винниченка в українську прозу був дійсно тріумфальним. Про це свідчать уже відомі нам відгуки І. Франка та М. Коцюбинського про його перші оповідання. Тому не дивно, що ім'я новачка відразу стало поряд з іменами найвидатніших митців. Усього ж творча спадщина письменника складається з 14 романів, близько 100 оповідань, 14 п'єс і великої кількості статей. Сьогодні ми маємо можливість ознайомитися з одним із кращих його творів — новелою «Момент», яку Євген Чикаленко назвав «прекрасним витвором» словесного мистецтва.

III. Актуалізація опорних знань

Перевірка домашнього завдання (зачитування вражень від знайомства з особою письменника).

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Головною проблемою, яку порушує В. Винниченко в новелі «Момент», є проблема любові і щастя людини. Чи можемо ми стверджувати, що до Винниченка її не торкався ніхто? Звичайно, ні. Любов і щастя — це те, чого споконвіку прагне кожна людина. Але письменник не був би новатором, якби не розв'язав її по-новому. У чому ж полягає ця новизна? Відповідь на це проблемне питання ми і намагатимемося знайти.

2. Словникова робота

Момент — середньовічна одиниця виміру часу, яка дорівнює 1,5 хвилини або ж 1/40 години. У сучасних мовах, зокрема в українській, слово «момент» означає короткий проміжок часу, не вказуючи його точної тривалості.

Синоніми: мить, термін, відтинок, проміжок часу; строк.

3. Міні-диспут

Зигмунд Фройд після 40 років досліджень людського мислення, працюючи з тисячами людей, спостерігаючи тисячі стурбованих голів, дійшов висновку, що щастя є вигадкою. Людина не може бути щасливою. Найбільше, чого можна досягнути — це зробити речі комфортнішими — і все. У кращому випадку людина може трішки зменшити нещастя, але бути щасливою вона не може. А як вважаєте ви: щастя — це вигадка чи реальність? Чи може людина бути щасливою? Що для людини, на вашу думку, може бути джерелом щастя?

4. Створити асоціативний куц «Щастя — це...»

5. Бесіда за змістом твору

Подія, про яку йдеться у творі, відбулася навесні. Чи випадково це? (Ні, хлопець, готуючись нелегально перетнути кордон, наражає себе на смертельну небезпеку. І буяння весняної, нещодавно знову народженої до життя природи є контрастом до можливої смерті.)

Який підзаголовок має новела? З якою метою автор його використовує? («Із розповідей тюремного Шехерезади». Цей підзаголовок автор використовує, можливо, щоб заінтригувати читача, надати розповіді забарвлення чарівної казки.)

Герой-оповідач не має імені, як ви думаєте, чому? (Автор хотів зосередитися на його почуттях і переживаннях, а не на його особі.)

Які причини змушують Панну нелегально переходити кордон? Чи зрозумісте ви людину, яка заради ідеї жертвує своїм життям чи ризикує ним? (Причини нам невідомі, але ми знаємо, що якусь панну розшукує поліція. Отже, певно, вона, як і герой, займається нелегальною підпільною діяльністю.)

Як персонажі ставляться до смерті? Чи змінюється це ставлення протягом розповіді? (Спочатку оповідач ставиться до можливості смерті, як до гри. Для нього смерті не існує.

Про це свідчать його роздуми з елементами «жартів зі смертю»: «Я — будучий мертвяк. Лежу в якому-небудь яру дикому, порожньому, надо мною небо, на виску маленька чорна ранка, а над ранкою кружком сидять такі ж самі блискучі, зеленкуваті мушки й ніби ворожать, заглядаючи у неї, туди, де оселилась смерть. І лице моє зеленкувате, тверде... А на скелі якійсь сидять чорні, великі таємні ворони і ждуть чогось...»

Персонаж ще не усвідомлює повністю небезпеки. Муся — інша. Стверджуючи, що свідомо на смерть може піти лише той, хто жагуче любить життя («Вмерла так, як вмирають ті, що люблять життя»), дівчина напруженням сил долає загрозу смерті. У її світовідчутті життя і смерть протиставлені, вони змагаються й однаково можлива перемога кожного з них. Життя в уяві дівчини не є всеохопним природним потоком, у той час як у свідомості героя навіть смерть не вириває його з цілісного і безупинного плину життя. Смерть він не сприймає як кінець усього, бо навіть мертвим герой уявляє себе часткою великого життя. Екстремальність екзистенційної межової ситуації, момент на межі життя і смерті, сприйняття навколишнього середовища на емоційному рівні дали можливість кожному з персонажів збагатити себе досвідом іншого. Муся, яка ділила

життя на високе, духовне і низьке, буденне, відчула «вихор життя», який зміта на своєму шляху судження типу «не треба», «не можна». Юнак пізнав справжній страх смерті, який допоміг йому усвідомити і навіки закарбувати в пам'яті справжню цінність життя і щастя.)

Яку роль у новелі відіграють описи природи? Які рядки підкреслюють контраст природи і цивілізації? Відповідь проілюструйте цитатами з тексту. (Природа у творі є уособленням натурального, справжнього порядку буття. У природі немає такого поняття, як вульгарність. Спалах почуттєвої любові в природі — момент, найвища точка буття, у той час як людина перетворює свято кохання на побутовий елемент щоденного життя. Тому зрозумілі слова Мусі: «Щастя — момент. Далі вже буденщина, пошлість». В оцінці кузьок як «чистих циніків» відчувається погляд соціалізованого світу, відголосок набутого соціального досвіду. В. Винниченко піддається спокусі натуралізму, відводячи природі роль своєрідного каталізатора бажання. Відвертістю живої наочності природа ніби дає модель поведінки, протиставляючи її фальші абстрактної мертвої культури людського суспільства.)

Після виходу в світ новелу сприйняли неоднозначно. Були думки, що в ній Винниченко оспівує «вільне кохання», сприймаючи вчинок героїв як просто розбещеність, аморальність, те, про що говорять «лови момент». Як ви сприймаєте цей епізод твору? Чи зробив він головного героя щасливим?

Чому, на вашу думку, молоді люди після всього пережитого разом усе-таки приймають рішення розлучитися?

Які проблеми порушено в новелі? (Любові і щастя; миті як вічності, усвідомлення людиною свого місця у світі, характеру зв'язків між нею і світом та іншими людьми.)

Як ви поясните назву твору? (Щастя — момент, і його треба цінувати.)

Як ви вважаєте, чи вдало письменник дібрав заголовок? Можливо, ви запропонуєте інший варіант?

6. Робота в парах. Аналітично-пошукова робота «Мозаїка»

Наше життя — це сума моментів. Один не помічаємо зовсім; згадуючи інші, відчуваємо, як приємністю наповнюється наше ество. Інколи на все життя запам'ятовується не сама подія, а чийсь погляд чи гарячий подих, аромат чи ніжний дотик. На основі тексту новели складіть мозаїку із найяскравіших вражень героя, які зробили для нього цей момент життя незабутнім.

Орієнтовний зразок виконання роботи

«Семен прикрив мене рядом, яке дуже пахло огірками».

«Я... зстрибнув з возика й побіг до повітки. Одчинивши двері, я ступив до неї... і від несподіванки закам'янів: на розкиданій соломі сиділа... — уявіть собі!.. — сиділа панна».

«Пам'ятаю, в якомусь кутку повітки тягнулась до землі жовта смуга проміння і здавалась золотою палицею, припнутою до стіни».

«Вона ставала все ближчою й ближчою мені. Здавалось, ми давно-давно колись разом жили десь, потім розлучились, а тепер знову зійшлись».

«Починався ліс. Старі товсті дуби, широко розставивши волохаті руки-віти, ніби приймали нас у свої зрадливі обійми. Стрункі берези, білі, мов оголені до пояса, соромливо стояли між дубами і ховалися за ними».

«Ліс помирився з нами й провадив далі своє життя, життя кохання, народження, росту. На блідих квіточках кущів діловито гуділи бджоли; тукав дятел десь угорі; дві пташки, пурхаючи з гілки на гілку, подивлялись на нас і несподівано зливались в обіймах. Літали сплетені коханням метелики або в щасливому безсиллі сиділи на листку й поводили вусиками. У траві парами кишіли кузьки. Одбувався великий, прекрасний процес життя».

«Ліс похмурився. Злякано спурхнули пташки й полетіли в глиб його. Темна глибина ждала нас».

«Ще кілька кроків... Просвіт більше... Засивіло небо... Руки дрижали, під грудьми проходили холодні хвилі, серце гупало...»

«Зашумів весь ліс, замиготіли стовбури, вдарив світ, в очах промайнула картина якоїсь довгої, рівної просіки, і разом хтось десь крикнув, сильно вибухнуло щось збоку, крикнуло, знов вибухнув постріл».

«Це було торжество двох великих кузьок; це був вихор життя, який зміта все сміття “не треба”, “не можна”, це було щастя крові, мозку, нервів, кісток; це було найвище щастя народження, народження не із сліпими, а з одвертими, видющими очима душі».

«— А тепер ми попрощаємося. Чуєте? Я піду в один бік, а ви — в другий. І ніколи ви не повинні шукати мене. Чуєте! Як вас зовуть?»

«— Щастя — момент. Далі вже буденщина, пошлість. Я знаю вже. Саме найбільше щастя буде мізерним в порівнянні з цим».

«Вона тихо пішла, а я сидів, і в мені з мукою щеміло осиротіле щастя».

7. Створіть асоціативний куш «Щастя в розумінні героя новели»

Порівняйте його зі своїм. Зробіть висновки: щастя — це категорія індивідуальна чи стала?

8. Повторення відомостей з теорії літератури

Уявіть ситуацію, що ви викладач теорії літератури і вам необхідно провести практичне заняття, на якому розглядається питання: «Твір В. Винниченка «Момент» — неореалістична новела». Сформулюйте бажану для вас відповідь на поставлене питання.

(Новела — це невеликий прозовий твір про незвичайну життєву подію з несподіваним закінченням. І автор «Моменту» протягом усього твору тримає читачів у напруженні, яке переживають двоє молодих людей — він і вона. Фінал твору несподіваний: розлука саме в той момент, коли в серцях обох оселилися любов і щастя.

Однією з визначальних рис неореалізму є наявність документальної основи твору (принцип достовірності факту), увага до життя пересічної людини, що маємо в новелі. Підзаголовок твору «Із розповідей тюремного Шехерезади» вказує на те, що факт мав місце. Та й герої твору — звичайні, пересічні люди, але сильні особистості, які не погоджуються з умовами, які їм нав'язує суспільство. Часто в неореалістичному творі увагу приділено промовистій деталі, як-от у творі автор декілька разів звертає нашу увагу на очі героїні, які «горіли» то напруженням, то щастям, були великі, прекрасні.

Сюжетові «Моменту» притаманні напруженість, елементи небезпеки, а імпресіоністична форма викладу, емоційність та психологізм твору змушують читача повною мірою відчувати те, що переживав головний герой твору, який мав негайно перетнути кордон. У творі нерозривно зв'язані між собою два мотиви — життя і смерті. Усе це дає нам право вважати «Момент» саме неореалістичною новелою.)

V. Систематизація й узагальнення вивченого «Мозковий штурм»

Відповідь на проблемне запитання, поставлене на початку уроку:

Що нового новелою «Момент» вніс Винниченко в розкриття теми любові і щастя?

(Після того, як охочі висловилися, у зошитах учнів може бути орієнтовно такий запис: У новелі «Момент» автор поєднує реалістичне змалювання дійсності з філософським підтекстом про плинність життя, про щастя людини, про мить як часточку вічності. У творі йдеться про такий відрізок часу, який, переживши раз, пам'ятатимеш усе життя. В. Винниченко, розповідаючи про спалах кохання в серці головного героя, акцентує увагу, на відміну від існуючої традиції опису любовних сцен, на зображенні почуттів і відчуттів, а зовнішні події стають лише тлом, на якому це кохання розквітає. По-новому зображує Винниченко і поведінку жінки в любовному тандемі: саме вона виступає ініціатором рішучого кроку — розриву.

Обраний стиль розповіді допомагає відчувати те, що переживав головний герой, а екстремальність ситуації — момент на межі життя і смерті — сприйняття юнаком довкілля на емоційному рівні роблять читача ніби співучасником події. Пережитий момент любовного екстазу очищує героїв і збагачує їх новим духовним досвідом.)

VI. Домашнє завдання

1. Повторити матеріал уроку.
2. Дібрати цитати до характеристики образу Панни.
3. Завдання творчого характеру. Про події, які сталися з молодими людьми під час переходу кордону, ми дізнаємося зі слів головного героя юнака. А як би про це розповіла Панна? Підготувати переказ епізодів (на розсуд учителя) від імені Мусі.
4. Випереджувальне індивідуальне завдання. Підготувати повідомлення за темою: «Неореалістичні тенденції в оповіданнях і новелах письменника. Романістика В. Винниченка».

VII. Підсумок уроку. Рефлексія

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Такий випадок, про який ідеться в новелі В. Винниченка, я вважав би (не вважав) моментом щастя для себе, тому що...

Сьогодні цікавим для мене було...

Твір примусив мене замислитися над питанням